

«Ποια θεωρείτε ότι είναι τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της διάδοσης του κορωνοϊού στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας;»

Ηλίας Κατσιούρης

Φοιτητής ΠΜΣ «Εγκληματολογία & Αντεγκληματική Πολιτική» (ΕΚΠΑ)

Η πανδημία της νόσου COVID- 19, η οποία ξέσπασε στις αρχές του 2020, αδιαμφισβήτητα δοκίμασε τις αντοχές και τις δυνατότητες προσαρμογής του συστήματος υγείας αλλά και των κρατικών δομών εν γένει. Το σωφρονιστικό σύστημα ήρθε επίσης αντιμέτωπο με την πρόκληση της έγκαιρης και αποτελεσματικής προσαρμογής στα νέα υγειονομικά δεδομένα. Τα καταστήματα κράτησης, ως χώροι αναγκαστικής μαζικής διαβίωσης, κλήθηκαν να διαχειριστούν στο δικό τους πεδίο, αφενός μεν τον κίνδυνο απειλής της υγείας του σωφρονιστικού πληθυσμού, αφετέρου δε, την κατά το δυνατό ομαλή λειτουργία τους και τη συνέχιση του σωφρονιστικού έργου.

Μέχρι λοιπόν την ανακάλυψη αποτελεσματικής φαρμακευτικής και εμβολιαστικής αντιμετώπισης της νόσου, αναδείχθηκε η ανάγκη λήψης ενδεδειγμένων μέτρων για τον περιορισμό της διάδοσης του ιού. Τα καταστήματα κράτησης αποτέλεσαν εξ 'αρχής πεδίο έντονου ενδιαφέροντος, καθώς αποτελούν τόπους στενής φυσικής διαβίωσης και συνεπώς πιθανές εστίες μετάδοσης και διάδοσης του κορωνοϊού. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συνέστησε από το Μάρτιο του 2020 στις κρατικές διοικήσεις να δώσουν την απαραίτητη προσοχή και να λάβουν άμεσα μέτρα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του COVID- 19 εντός των καταστημάτων κράτησης, με γνώμονα την προστασία της υγείας αλλά και τον παράλληλο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹.

Ανάλογο έντονο ενδιαφέρον υπήρξε και από άλλους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι επισήμαναν την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος της υγείας των κρατουμένων. Λόγω του εξαναγκαστικού χαρακτήρα της διαβίωσης εντός των καταστημάτων κράτησης, το κράτος οφείλει να εξασφαλίζει ότι ικανοποιούνται όλα τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, ώστε η στέρηση

1. «Preventing COVID-19 outbreak in prisons: a challenging but essential task for authorities», WHO/Europe | Coronavirus disease (COVID-19) outbreak - Preventing COVID-19 outbreak in prisons: a challenging but essential task for authorities & Preparedness, prevention and control of COVID-19 in prisons and other places of detention, WHO, 08/02/2021

της ελευθερίας να μην οδηγεί σε αποστέρηση του δικαιώματος στην υγεία και σε προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέδωσε επίσης μία δήλωση με κατευθυντήριες αρχές για την περίθαλψη ατόμων που βρίσκονται σε καθεστώς στέρησης της ελευθερίας². Σε κοινή ανακοίνωση του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τον Έλεγχο των Ναρκωτικών και την Πρόληψη του Εγκλήματος, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Κοινού Προγράμματος του ΟΗΕ για τον ιό του AIDS και του Γραφείου του Υπατού Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου³, τονίζεται η ανάγκη για αποτελεσματικά μέτρα προστασίας του ευάλωτου πληθυσμού των καταστημάτων κράτησης από τη νόσο COVID-19. Επισημαίνεται η ανάγκη μείωσης του υπερπληθυσμού των καταστημάτων κράτησης, η διασφάλιση επαρκούς πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ο ταυτόχρονος σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων, στο πλαίσιο της επίτασης του περιορισμού της ελευθερίας για υγειονομικούς λόγους.

Τα μέτρα αντιμετώπισης του κινδύνου μετάδοσης του κορωνοϊού, τα οποία εφαρμόστηκαν διεθνώς για τα καταστήματα κράτησης, εντοπίζονται σε τρία επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά την παροχή του αναγκαίου εξοπλισμού και ειδών υγιεινής και προστασίας, όπως διαγνωστικά τεστ, μάσκες προστασίας, προϊόντα απολύμανσης κλπ. Το δεύτερο επίπεδο αφορά μέτρα περιορισμού των δραστηριοτήτων των κρατουμένων και διακοπής της επαφής τους με το περιβάλλον εκτός της φυλακής, με τον περιορισμό και τη διακοπή των επισκεπτηρίων, διακοπή τακτικών αδειών, διακοπή εκπαιδευτικών και λοιπών δραστηριοτήτων. Στο τρίτο επίπεδο τα μέτρα στοχεύουν στη μείωση της αποσυμφόρησης εντός των καταστημάτων κράτησης, μέσω της πρόωρης αποφυλάκισης κρατουμένων και της μειωμένης εισροής νέων⁴.

Σύμφωνα με εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή μέτρων κατά του κορωνοϊού σε καταστήματα κράτησης σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο⁵, παρατηρείται ότι πολλές χώρες υιοθέτησαν άμεσα και δραστικά μέτρα αποσυμφόρησης των καταστημάτων κράτησης. Χώρες όπως η Γερ-

2. Covid-19: Council of Europe anti-torture Committee issues "Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty", διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-council-of-europe-anti-torture-committee-issues-statement-of-principles-relating-to-the-treatment-of-persons-deprived-of-their-liberty>

3. UNODC, WHO, UNAIDS and OHCHR joint statement on COVID-19 in prisons and other closed settings, διαθέσιμο σε: <https://www.who.int/news/item/13-05-2020-unodc-who-unaid-and-ohchr-joint-statement-on-covid-19-in-prisons-and-other-closed-settings>

4. Αλεξάνδρα Πίσχοινα, Η μετάδοση του κορωνοϊού στα σωφρονιστικά καταστήματα και τα μέτρα αντιμετώπισής της, *The Art of Crime*, 8 / 2020

5. Marcelo F. Aebi and Mélanie M. Tiago, Prisons and Prisoners in Europe in Pandemic Times: An evaluation of the short-term impact of the COVID-19 on prison populations & Covid-19: What is happening in European prisons? Update 9, June 5th 2020, *European Prison Observatory*

μανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ισπανία, ο Καναδάς και άλλες, εφάρμοσαν πολιτικές πρόωρης απόλυσης συγκεκριμένων κατηγοριών κατηγορουμένων, οι οποίοι εξέτιαν μικρής διάρκειας ποινές ή είχαν μικρό υπόλοιπο ποινής⁶. Ο υπερπληθυσμός των καταστημάτων κράτησης αποτελεί για αρκετά κράτη μία χρόνια παθογένεια, η οποία αναδείχθηκε ακόμα περισσότερο σε συνθήκες υγειονομικής κρίσης⁷. Παράλληλα με τον υπερπληθυσμό των φυλακών, οι κακές συνθήκες υγιεινής, η ελλιπής πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και η ευαλωτότητα του πληθυσμού των καταστημάτων κράτησης, λόγω του χαμηλού επιπέδου συνθηκών διαβίωσης και της επιβαρυνμένης συχνά υγείας των κρατουμένων, συνθέτουν ένα περιβάλλον εξαιρετικά πρόσφορο τόσο για τη μετάδοση του ιού, όσο και για τη σοβαρή απειλή της υγείας και της ζωής των κρατουμένων.

Στην Ελλάδα από την αρχή της πανδημικής κρίσης, υπήρξαν παρεμβάσεις οργανισμών και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, όπως του ΕΟΔΥ, του Συνηγόρου του Πολίτη, της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, καθώς και ενώσεων σωφρονιστικών υπαλλήλων⁸ αλλά και κρατουμένων, όπου ζητούσαν από την ελληνική πολιτεία να λάβει άμεσα και δραστικά μέτρα προστασίας των κρατουμένων από τη νόσο, με επίκεντρο την αποσυμφόρηση των καταστημάτων κράτησης⁹. Τα ελληνικά καταστήματα κράτησης, σύμφωνα και με έκθεση της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων¹⁰, παρουσιάζουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που τα καθιστούσαν ιδανικά για την εξάπλωση του κορωνοϊού. Υπερπληθυσμός, κακές συνθήκες υγιεινής, ελλιπής πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, ελλιπείς ανθρωπίνι πόροι, απουσία ολοκληρωμένης διαχείρισης υπηρεσιών υγείας.

Σε αντίθεση με τα αιτήματα για αποσυμφόρηση των καταστημάτων κράτησης και παρά τις δη-

6. Αλεξάνδρα Πίσχοινα, ο.π.

7. Alexander Söderholm, Prisons and COVID-19: Lessons from an ongoing crisis, March 2021, International Drug Policy Consortium

8. Δελτίο Τύπου της Ομοσπονδίας Σωφρονιστικών Υπαλλήλων Ελλάδος (Ο.Σ.Υ.Ε.), 24/08/2020, διαθέσιμο σε: <https://lawnet.gr/law-news/osye-kritiki-kai-metra-prolipsis-kata-tis-exaplosis-tou-covid-19/>

9. ΕΟΔΥ: Οδηγίες για καταστήματα κράτησης, διαθέσιμο σε:

<https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/05/covid-19-katastimata-kratisis.pdf>

& Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Προτάσεις για την προστασία των κρατουμένων στις φυλακές από την πανδημία, διαθέσιμο σε: <https://hcba.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B9-%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%BF/>

& Κείμενο 301 κρατουμένων γυναικών στις φυλακές Ελαιώνα Θήβας για την πανδημία και την αναγκαιότητα αποσυμφόρησης των φυλακών, διαθέσιμο σε: <https://www.komotinypress.gr/kimeno-301-kratoumenon-ginekon-stis-filakes-eleona-thivas-gia-tin-pandimia-ke-tin-anagkeotita-aposimforisis-ton-filakon/>

10. Council of Europe anti-torture Committee publishes report on Greece, 09/04/2020, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-gree-3>

μοσιογραφικές πληροφορίες περί αναμενόμενης Πράξης Νομοθετικού Περιεχομένου, η οποία θα οδηγούσε σε πρόωρη απόλυση του 20% περίπου του πληθυσμού των καταστημάτων κράτησης¹¹, τελικά η πολιτική ηγεσία δεν προχώρησε σε δραστικά μέτρα μείωσης του σωφρονιστικού πληθυσμού. Τα μέτρα που λήφθηκαν είχαν χαρακτήρα κυρίως περιοριστικό της ελευθερίας, με διακοπή των τακτικών αδειών, των επισκεπτηρίων και κάθε επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, διακοπή εκπαιδευτικών και άλλων δραστηριοτήτων, περιορισμούς των μεταγωγών και οργάνωση της ζωής εντός της φυλακής με γνώμονα τη μικρότερη δυνατή κοινωνική επαφή. Η μονομερής αυτή επιλογή υγειονομικών μέτρων, εγείρει έντονους προβληματισμούς αναφορικά με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αλλά και με την προστασία της ίδιας της υγείας των κρατουμένων (σωματικής και ψυχικής).

Παρά λοιπόν τις αρχικές εξαγγελίες της κρατικής διοίκησης, περί πλήρους ετοιμότητας του σωφρονιστικού συστήματος για τη διαχείριση της πανδημικής κρίσης¹², στην πραγματικότητα, ως βασικό μέσο πρόληψης κατά του κορωνοϊού, λειτούργησε τελικά ο μέγιστος δυνατός περιορισμός των κοινωνικών επαφών των κρατουμένων. Τα περιοριστικά μέτρα που εφαρμόστηκαν επέτειναν τα δεινά και τις στέρησεις του εγκλεισμού¹³. Υποστηρίχθηκε μάλιστα ότι, παρά τις αρχικές προθέσεις, υπήρξε τελικά δυσκολία ανάληψης του πολιτικού κόστους μιας δραστικής παρέμβασης για τη μείωση του πληθυσμού των φυλακών¹⁴.

Με βάση λοιπόν τα δεδομένα αυτά, κύριο μέτρο αντιμετώπισης της υγειονομικής κρίσης στα καταστήματα κράτησης της χώρας θα έπρεπε να ήταν η μείωση του πληθυσμού των φυλακών. Για το σκοπό αυτό, στο πλαίσιο του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί κυρίως ο θεσμός της υφ' όρον απόλυσης και σε μικρότερο βαθμό η αναστολή εκτέλεσης των ποινών. Επιπρόσθετα θα μπορούσε να περιοριστεί το πεδίο εφαρμογής της προσω-

11. dikastiko.gr, "ΠΙΝΠ Αποσυμφόρησης Φυλακών: Θα αποφυλακιστούν το (περίπου) 20% των κρατουμένων – Ποιες χώρες το εφαρμόζουν ήδη", 02/04/2020 διαθέσιμο σε:

<https://www.dikastiko.gr/second-lead/pnp-aposymforisis-fylakon-tha-apofylakistoyn-to-peripoy-20-ton-kratoymenon-poi-es-chores-to-efarmozoyin-idi/?fbclid=IwAR1Jvehl8HWz-UWipMAVrCmn5ZLWvJzsZbM2BMihGGb8qCgNudnZO0v21o0> & dikastiko.gr, «Πώς ο καθηγητής Τσιόδρας ανοίγει το «παράθυρο» αποσυμφόρησης φυλακών», 15/04/2020, διαθέσιμο σε: <https://www.dikastiko.gr/se-pto-plano/pos-o-kathigitis-tsiordas-anoigei-to-parathyro-aposymforisis-fylakon/>

12. Δελτίο Τύπου Υπουργείου Προστασία του Πολίτη: «Σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση του Κορωνοϊού τα Καταστήματα Κράτησης της χώρας», 04/03/2020, διαθέσιμο σε:

http://www.minocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&lang=GR&perform=view&id=7056&Itemid=697

13. Covid-19: What is happening in European prisons? Update 13 Greece October 9th, 2020, European Prison Observatory & Νίκος Φωτόπουλος, «Σαράνει ο κορωνοϊός στις φυλακές Διαβατών», Η εφημερίδα των Συντακτών, 07.11.2020, διαθέσιμο σε: https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/267624_saronei-o-koronoios-stis-fylakes-diabaton

14. Κώστας Κοσμάτος, «Φυλακές, υπερπληθυσμός και κορωνοϊός», dikastiko, 19/11/2020, διαθέσιμο σε:

<https://www.dikastiko.gr/articles/kostas-kosmatos-fylakes-yperplithysmos-kai-koronoios/> & <https://www.capital.gr/epikairota/3496148/aposumforisi-ton-fulakon-ena-sxedio-pou-uparxei-sto-surtari-apo-tin-anoixi>

ρινής κράτησης στις απολύτως αναγκαίες περιπτώσεις. Η εφαρμογή της υφ' όρον απόλυσης για λόγους αποσυμφόρησης των καταστημάτων κράτησης θα μπορούσε επίσης να περιοριστεί σε συγκεκριμένες κατηγορίες κρατουμένων, όπως είναι οι δράστες που εκτίουν ποινές φυλάκισης για μικρής βαρύτητας αδικήματα, οι ηλικιωμένοι άνω των 70 ετών και κρατούμενοι με μικρό υπόλοιπο ποινής.

Εφόσον είχε επιτευχθεί μία αισθητή αποσυμφόρηση των καταστημάτων κράτησης, θα ήταν δυνατή η λειτουργία τους με τα αναγκαία μέτρα προφύλαξης, καθώς και με ορισμένα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης, με όριο όμως τη νομιμότητα και την αναλογικότητα. Μία τέτοιου είδους διαχείριση της πανδημίας στα καταστήματα κράτησης, πέρα από την πιθανολογούμενη θετική επίδραση στα υγειονομικά δεδομένα, θα βρισκόταν σε μεγαλύτερη συμφωνία με τις επιταγές για προστασία της υγείας και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θα μπορούσε να επιτύχει μία εξισορρόπηση στόχων, αναγκών και δικαιωμάτων.